

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักนิติธรรมสัมพันธ์กับความรับผิดชอบต่อสังคม

จัดทำโดย นายสมโภชน์ โตรักษา
รหัส ๖๔๐๙๓๕

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๙
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมสื่อมวลชนกับความรับผิดชอบต่อสังคม

สมโภชน์ ไตรรักษา

บทนำ

ตลอดการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสื่อมวลชนกว่า ๓๐ ปีที่ผ่านมา ตระหนักถึงความหมายของคนข่าวที่รู้ดีว่า “นักข่าว” ไม่ได้เป็นแค่ “อาชีพ” แต่เป็น “วิชาชีพ” ที่การทำงานต้องมาพร้อมความรับผิดชอบต่อสังคมให้สมกับที่ถูกขนานนามว่า “ฐานันดร ๔” สะท้อนถึงภาระหน้าที่ที่ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน ซึ่งไม่ใช่แค่นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงต่อประชาชนเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่สำคัญในการรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

ความยากเย็นของการทำงานข่าวประการหนึ่งคือ เรามักถูกถามเสมอเกี่ยวกับการนำเสนอความถูกต้อง ที่อาจไม่ถูกใจผู้มีอำนาจ แล้วคนเป็นสื่อจะเลือกแบบไหน ความถูกต้อง ที่อาจกระทบต่อความมั่นคงของรัฐบาลที่อาจสะท้อนถึงภาพลักษณ์ประเทศ ต้องเดินทางใด หลักยึดแรกที่ปฏิบัติมาตลอดคือ “ความจริง” และ “ความเป็นธรรม”

“ความจริง” ที่ต้องมีเพียง “หนึ่งเดียว” ไม่ใช่ความจริงของฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง

“ความเป็นธรรม” ที่ต้องให้อย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะบุคคลในข่าวจะเป็นคนที่เราชอบเกลียด รัก หรือชัง เพราะในความเป็นมนุษย์ความเป็นกลางทางความคิด คงเป็นแค่เรื่องในอุดมคติเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงสิ่งที่ต้องยึดมั่นมากกว่า “ความเป็นกลาง” คือ “ความเป็นธรรม” เพราะเมื่อมีความเป็นธรรม ทุกคำถามล้วนมีคำตอบ

จากประสบการณ์การทำหน้าที่สื่อมวลชนด้านโทรทัศน์ หลักการที่ยึดถือเสมอคือ ถูกต้อง รวดเร็ว รอบด้าน สุจริต เป็นธรรม รับผิดชอบต่อสังคม

ปัญหาที่พบในทุกยุค ทุกสมัย ของการทำหน้าที่สื่อมวลชน คือ สิ่งล่อลวง ที่อาจทำให้เขวได้โดยง่าย ทั้งอำนาจ โอกาส และเงินทอง รวมไปถึงธุรกิจสื่อที่มีความท้าทายมากกว่าธุรกิจอื่น เพราะมีคำว่า “จรรยาบรรณ” ค้ำคออยู่ ภัยคุกคามที่มาในรูปแบบต่าง ๆ การแทรกแซง แทรกซึม ไปจนถึงแทรกซื้อ ล้วนส่งผลกระทบต่อเสรีภาพในการนำเสนอข่าวสาร อันจะส่งผลกระทบต่อรับรู้ของประชาชนด้วย

ท่ามกลางสถานการณ์ที่แหลมคมในช่วงรอยต่อแห่งยุคสมัย เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมืองและการปกครองระหว่างรุ่นต่อรุ่น มีการแบ่งข้างเชียร์กันแบบชัดเจน บทบาทของสื่อมวลชนยิ่งถูกจับจ้องและตั้งคำถาม จรรยาวิชาชีพและความหนักแน่นบนวิถีทางที่ถูกต้อง จึงเป็นเกราะกำบังที่ดีที่สุดสำหรับคนที่ทำงานด้านนี้ ดังข้อคิดของกุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือ ศรีบูรพา สื่อมวลชนชั้นครู ที่เคยเขียนไว้

ในบทนำ “ประชามิตร สุภาพบุรุษ” ตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๘๗ ความว่า “ในเวลาสงบ ท้องฟ้าโปร่ง สว่างจ้าด้วยแสงตะวัน ใคร ๆ ก็แลเห็นว่าเรายืนอยู่ที่ไหน เวลาพายุกล้า ฟ้าคะนอง ผงคลีฟุ้งตลบไปในอากาศไม่เห็นตัวกัน ต่อพายุสงบ ฟ้าสว่าง ใคร ๆ ก็จักเห็นอีกครั้งหนึ่งว่า เรายืนอยู่ที่เดิม และจักอยู่ที่นั่น”

ในความเป็นสื่อมวลชน อาจไม่ต้องการคำสยหรือใด ๆ ไม่ว่าจะป็นจรรยาบรรณ หรือนิติธรรม เพราะสิ่งสำคัญที่สุดคือสามัญสำนึกที่ดี ซึ่งจะเป็นเข็มทิศชี้เข้าไปในทางที่ถูกต้อง บนครรลองของจรรยาบรรณ และหลักนิติธรรม ที่ไม่จำเป็นต้องท่องจำใด ๆ

บทความนี้จึงมุ่งเน้นในหลักปฏิบัติจริง จากประสบการณ์การทำงาน เชื่อมโยงถึงหลักการทางวิชาการ และนิยามตามกฎหมาย ซึ่งสุดท้ายก็ยังคงจบที่พฤติกรรมของคน

๑. หลักนิติธรรม-จรรยาบรรณ ชื่อไม่มี สอนไม่ได้ อยู่ที่สำนึก

หลายครั้ง หลายหนที่สื่อมวลชนถูกตั้งคำถามในการทำหน้าที่ เห็นได้ชัด ๆ จากกรณีลุงพล หรือนายไชย์พล วิภา จากผู้ต้องสงสัยคดีฆาตกรรม “น้องชมพู่” กลายเป็นซูปตาร์เพราะสื่อปั่น ก่อนพลิกผันกลายเป็นผู้ต้องหาในคดีนี้ มีเสียงเพรียกหาจริยธรรม จรรยาบรรณของสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้อง กับความท้าทายที่ต้องเลือกระหว่าง “เรตติ้ง” กับ “จริยธรรม”

บนหน้ากระดาษที่ใช้สอนเป็นตำราวิชาการกำหนดขอบเขตการทำงานของสื่อสารมวลชนไว้ไม่แตกต่างกันมากนัก ในที่นี้ขอนำข้อมูลในหนังสือ The Complete Reporter กำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพสื่อสารมวลชนสากล ไว้ดังนี้

๑. ต้องทำหน้าที่ในขอบเขตของความเหมาะสม (The bounds of decency)
๒. ไม่สร้างข่าวขึ้นเอง (Do not attempt to make news)
๓. ต้องเสนอข้อเท็จจริงอย่างรอบด้านแก่ผู้รับสาร (The truth and the whole truth)
๔. ไม่ก้าวล่วงสิทธิส่วนตัวของบุคคลอื่น (Do not to invade the private rights)
๕. ไม่บังคับบุคคลให้พูด (Do not to force individuals to speak)
๖. ชื่อสัตย์ต่อบุคคลที่ต่อสู้เพื่อสังคม (Play fair with the person against whom derogatory charges)
๗. ชื่อสัตย์ต่อบุคคลที่นำมากล่าวถึงในคอลัมน์ (Play fair with the person quoted in its columns)
๘. รักษาไว้ซึ่งความลับของแหล่งข่าว (Keep the confidence of its news sources)
๙. ไม่ปิดบังอำพรางข่าวที่น่าเสนอ (Do not suppress news)

๑๐. ไม่ควรขายข่าว ขายคอลัมน์เพื่อเงิน หรือความพอใจส่วนตัว (Do not sell its news columns for money or courtesies)
๑๑. ละเว้นจากการเข้าร่วมพรรคการเมือง (Refrain from allow party politics)
๑๒. ต้องบริการคนส่วนรวม ไม่ใช่บริการคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (Serve the whole society , not just one class)
๑๓. ช่วยต่อสู้และปราบปรามอาชญากร (Fight and discourage crime)
๑๔. ต้องเคารพ และช่วยผดุงกฎหมายบ้านเมือง (Must respect and aid the law and the courts)
๑๕. สร้างความสัมพันธ์อันดีแก่ชุมชน (Seek to build its community)
๑๖. ไม่ทำลายความสัมพันธ์ระหว่างญาติและเพื่อนของผู้อื่น (Not injure therelatives and friends)
๑๗. คำนึงว่าการหย่าร้าง การฆ่าตัวตายนั้น เป็นปัญหาสังคมสิ่งหนึ่งไม่ควรเสนอข่าวไปในเชิงไม่สุภาพ (To recognize divorce, suicide as an unfortunate social problem)
๑๘. อย่ากล่าวโจมตีคู่แข่ง (Do not attack on competitive)
๑๙. อย่าหัวเราะเยาะความวิกลจริต จิตทราวม หรือพลาดโอกาสของบุคคล (Do not ridicule the insane or the feebleminded or misfortunes)
๒๐. เคารพนับถือ วัด โบสถ์ เชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์ของบุคคล (Respect churches, nationalities and races)
๒๑. นักกีฬาควรเขียนถึงทุก ๆคน (Sports page is written for everybody)
๒๒. แก้ไขข้อผิดพลาดที่พบในทันที (Be prompt in correcting errors)
๒๓. จำไว้ว่าข่าวที่นำเสนอ นั้น มีเยาวชนชายหญิงอ่านด้วย (Remember that the news is read by young boys and girls)

จะเห็นได้ว่าจรรยาบรรณที่หยิบยกมาในข้างต้น ลงรายละเอียดถึงการปฏิบัติหน้าที่สื่อมวลชนแบบเจาะลึก ที่ถึงที่สุดแล้ว ไม่มีกฎเกณฑ์ใดที่เขียนได้ครอบคลุมทั้งหมด ดีที่สุดจึงย้อนกลับมาที่สามัญสำนึกที่ดี เพราะถ้ามีสามัญสำนึกและความละเอียดต่อบาปแล้ว อะไรควรทำ ไม่ควรทำ จะตระหนักรู้ได้ทันที โดยไม่จำเป็นต้องท่องจำจรรยาบรรณทั้ง ๒๓ ข้อนี้

ปฐมบทของการใช้ธรรมในการปกครองจนถึงการดำรงชีวิต คงหนีไม่พ้น พระปฐมบรมราชโองการของในหลวงรัชกาลที่ ๙ “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ในส่วนการบริหารประเทศมีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒ ระบุไว้ว่า ธรรมาภิบาลมี ๖ องค์ประกอบคือ

๑. หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่เลือกปฏิบัติ และสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย และกฎข้อบังคับ เหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจหรือตามอำนาจของตัวบุคคล

๒. หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกัน โดยมีการให้และการรับข้อมูลที่ สะดวกเป็นจริง ทันการณ์ ตรงไปตรงมา มีที่มาที่ไปที่ชัดเจนและเท่าเทียม มีกระบวนการตรวจสอบความ ถูกต้องชัดเจนได้

๓. หลักการมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และร่วมคิด ร่วมเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศในด้านต่าง ๆ เช่น การแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ นอกจากนี้ยังรวมถึงการร่วมตรวจสอบและ ร่วมรับผิดชอบต่อผลของการกระทำนั้น

๔. หลักความรับผิดชอบตรวจสอบได้ ได้แก่ ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้เป็นการสร้าง กลไกให้มีผู้รับผิดชอบ ตระหนักในหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะ ของบ้านเมือง และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง และความ กล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

๕. หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ให้เกิด ประโยชน์คุ้มค่า เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม

๖. หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้อง ดีงาม สำนึกในหน้าที่ของตนเอง มีความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจ ซื่อสัตย์ อดทน มีระเบียบวินัย และเคารพในสิทธิของผู้อื่น

ส่วนหลักนิธธรรมนั้นอาจเรียกได้ว่าเป็นสิ่งที่สังคมไทยโหยหา ดังจะเห็นได้จากภาพสะท้อนผ่าน รัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓ ระบุว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่ง รัฐธรรมนูญ รัฐสภา คณะรัฐมนตรีศาล อัยการอิสระ และหน่วยงาน ของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตาม รัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของ ประชาชนโดยรวม” และมาตรา ๒๖ ระบุว่า “การตรากฎหมาย ที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของ บุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้กฎหมาย ดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุและ จะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและ เสรีภาพไว้ด้วย กฎหมายตาม วรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใด กรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใด บุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง”

จะเห็นได้ว่า หลักนิติธรรมถูกการนำมาใช้กำหนดกรอบการใช้อำนาจ และการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการ องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ซึ่งก็สามารถนำมาเทียบเคียงใช้ได้กับผู้ปฏิบัติหน้าที่สื่อสารมวลชน

เมื่อพลิกพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ กำหนดความหมายของหลักนิติธรรมว่า “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน” ซึ่งนายบุรีรักษ์ มาประณีต อดีตประธานศาลรัฐธรรมนูญ กล่าวปาฐกถาพิเศษเรื่อง ศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยภายใต้หลักนิติธรรม เนื่องในวาระศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยครบรอบ ๒๐ ปี เมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๖๑ ว่า

หลักนิติธรรมมีสองประการ คือ มีหลักกฎหมายที่เป็นธรรม และต้องมีคนที่มาบังคับใช้กฎหมาย หรือบุคคลในกระบวนการยุติธรรมทั้งหมด เช่น ตำรวจ อัยการ ศาล ซึ่งคนที่บังคับใช้กฎหมายจะต้องเป็นคนดี หลักนิติธรรมถึงจะเดินต่อไปได้ แต่ส่วนใหญ่ที่มีปัญหาเช่นเดียวกันทั่วโลก คือบุคคลที่มาใช้กฎหมาย เพราะหากใช้กฎหมายอย่างไม่เป็นธรรมแล้วหลักนิติธรรมจะไม่เกิดขึ้นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน บัญญัติว่า รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรมเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชน ซึ่งสะท้อนว่าหลักนิติธรรมนอกจากจะมีสภาพบังคับแล้ว ยังตอกย้ำว่า หลักนิติธรรมเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและความสุขของประชาชน นอกจากศาลรัฐธรรมนูญ ยึดตัวบทบัญญัติเป็นสำคัญ เหนือกว่านั้นคือหลักนิติธรรม สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ คน ตราบใดก็ตามถ้าคนไม่ดี เป็นตุลาการที่ไม่ดี กฎหมายจะดีเท่าไรก็ไร้ประโยชน์

หลักคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรม ที่อดีตประธานศาลรัฐธรรมนูญให้ไว้ สอดรับกับความเป็นจริงที่ว่าไม่ว่ากฎหมายจะดีอย่างไร ถ้าคนบังคับใช้กฎหมายไม่มีความเป็นธรรม กฎหมายก็เป็นเพียงตัวอักษรบนหน้ากระดาษที่ไม่อาจให้ความเป็นธรรมกับใครได้ ตรงกันข้ามอาจกลายเป็นเครื่องมือปกป้องคนเลว หลักนิติธรรมและจรรยาบรรณ ก็เช่นเดียวกัน จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีการนำไปปฏิบัติ ไม่ใช่แค่เขียนไว้ให้ดูดี พูดถึงให้ดูเทเท่านั้น ที่สำคัญคือทั้งสองสิ่งนี้ไม่มีขาย ซื้อหาไม่ได้ ต้องเกิดจากการปลูกฝัง บ่มเพาะ สำนึกดี สร้างสื่อมวลชนที่ดี สร้างสังคมที่ดีให้ประเทศไทย

๒. การทำหน้าที่กับทฤษฎีสื่อสารมวลชน

สื่อมวลชน หรือ Mass Communication มีการให้คำนิยามเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารมวลชน ในทางวิชาการไว้ ๓ ประการ กล่าวโดยสรุปดังนี้ (Wright, ๑๙๕๙ อ้างถึงใน Severin และ Tankard jr., ๒๐๐๑)

๑. มุ่งเผยแพร่ไปยังผู้รับสารกลุ่มค่อนข้างใหญ่ หลากหลาย และไม่เป็นที่รู้จักมักคุ้นกับผู้ส่ง
๒. สารถูกถ่ายทอดเป็นสาธารณะ และมักไปถึงผู้รับสารในเวลาเดียวกันหรือพร้อมกัน โดยมีลักษณะปรากฏให้รับรู้แบบผ่านหูผ่านตาแล้วหายไป (เว้นแต่บันทึกหรือจัดเก็บไว้)

๓. ผู้ผลิตและส่งสารมักจะดำเนินงานโดยองค์การที่ซับซ้อน (มีหลายฝ่าย หลายแผนก) และมีค่าใช้จ่ายสูง

จากบทบาทข้างต้นเราจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันสื่อจะถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ สื่อดั้งเดิม หรือ old media ที่เคยมีบทบาทในอดีต คือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ แต่สื่อเหล่านี้กำลังค่อย ๆ ลดความสำคัญลงไปเรื่อย ๆ จากวิวัฒนาการของเทคโนโลยีทำให้เกิดสื่อใหม่ หรือ new media

๒.๑ ความหมายของสื่อใหม่

บทบาทของเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบัน เช่น คอมพิวเตอร์ ดาวเทียมเพื่อการสื่อสาร โครงข่ายโทรศัพท์ อุปกรณ์ภาพและเสียงมีผลกระทบต่อ "สื่อแบบดั้งเดิม" (Traditional Media) ซึ่งได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า "การปฏิวัติแห่งระบบตัวเลข" (Digital Revolution) ทำให้ข้อมูลข่าวสารไม่ว่าจะอยู่ในรูปลักษณะใด เช่น ข้อความเสียง ภาพเคลื่อนไหว รูปภาพ หรืองานกราฟิก ได้ปรับเปลี่ยนให้เป็นภาษาอิกชนิดหนึ่งเป็นรูปแบบเดียวกันทั้งหมด คือ สามารถอ่านและส่งผ่านได้อย่างรวดเร็วด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์แล้วยังสามารถนำเสนอในลักษณะใดก็ได้ตามความต้องการใช้งานของผู้ใช้งาน ความเปลี่ยนแปลงนี้ ถูกเรียกขานว่า "การทำให้เป็นระบบตัวเลข" หรือ "ดิจิไทเซชัน" (Digitization) ด้วยระบบที่มีการทำให้เป็นระบบตัวเลข เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิด "สื่อใหม่" (New Media) ขึ้น เป็นสื่อที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับระบบตัวเลข เครื่องคอมพิวเตอร์และระบบการสะท้อนกลับ หรือ "อินเตอร์ แอคทีฟ" (Interactive) คาดหวังกันว่าสื่อใหม่ จะสามารถตอบสนองความต้องการของ "ผู้แสวงหาข้อมูลข่าวสาร" (Seeker) ได้มีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อแบบดั้งเดิม เนื่องจากสื่อใหม่ไม่มีข้อจำกัด ในด้านเวลา (Time) และเนื้อที่ (Space) เหมือนอย่างเคยเป็นข้อจำกัดของสื่อแบบดั้งเดิมมาก่อน (สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, www, ม.ป.ป.)

สื่อใหม่ หมายถึง ระบบการสื่อสารหรือเชื่อมต่อทางอิเล็กทรอนิกส์ของเครือข่ายระดับโลก ได้แก่ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Internet) บริการระดับเวปไซด์ไวด์เว็บ (World Wide Web : WWW) บริการข้อมูลออนไลน์เชิงพาณิชย์ (Commercial on-line Service) เป็นต้น (สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, ๒๕๔๕)

เควิน คาวาโมโตะ (Kevin Kawamoto, ๑๙๙๗) ได้ให้ความหมายของ "สื่อใหม่" (New Media) ว่า หมายถึง ระบบการสื่อสาร หรือระบบที่มีการเชื่อมต่อทางอิเล็กทรอนิกส์ ของเครือข่ายในระดับโลก

ธิดาพร ชนะชัย (๒๕๕๐: ๑-๓) ได้ให้ความหมายของ สื่อใหม่ (New media) โดยแยกออกเป็น ๓ ประเด็นดังต่อไปนี้

๑) Digital Media เป็นการสื่อสารไร้สายที่รวดเร็วด้วยระบบไฟเบอร์ออฟติก เชื่อมต่อข้อมูลผ่านดาวเทียม

๒) สื่อซึ่งเป็นสื่อใหม่ที่นอกเหนือจากสื่อพื้นฐานเดิมที่มีอยู่

๓) สื่อสร้างสรรค์ขึ้นใหม่เพื่อ Support งานบางอย่าง โดยเน้น Creativity Innovation

เคนท์ เวิร์ทาม และ เอียน เฟนวิกค์ (Kent Wertime and Ian Fenwick) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสื่อใหม่ (New Media) และการตลาดดิจิทัล และนิยามสื่อใหม่ว่าหมายถึง เนื้อหา (content) ที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัล โดยลักษณะสำคัญของเนื้อหาอยู่ในรูปแบบดิจิทัล ประกอบด้วย “อิสระ ๕ ประการ” (5 Freedoms) ได้แก่ (ณงลักษณ์ จารุวัฒน์ และ ประภัสสร วรณสถิต, ผู้แปล, ๒๕๕๑)

๑) อิสระจากข้อจำกัดด้านเวลา (Freedom from Scheduling) เนื้อหาที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัลทำให้ผู้บริโภคสามารถเลือกรับและส่งข่าวสารได้ในเวลาที่ตนต้องการ และไม่จำเป็นต้องชมเนื้อหาต่างๆ ตามเวลาที่กำหนด

๒) อิสระจากข้อจำกัดด้านพรมแดน (Freedom from Geological Boundaries) เนื้อหาในรูปแบบดิจิทัลเป็นเนื้อหาที่รับข้อมูลข่าวสารได้ทั่วโลกในเวลาอันรวดเร็วทำให้ผู้บริโภคสามารถเลือกรับ หรือค้นหาข้อมูลข่าวสารจากประเทศใดก็ได้ แล้วแต่ความต้องการของบุคคลแต่ละคน

๓) อิสระจากข้อจำกัดด้านขนาด (Freedom to Scale) มีเนื้อหาที่สามารถย่อหรือปรับขยายขนาดหรือเครือข่ายได้ เช่น การปรับเนื้อหาให้เหมาะสมสำหรับการเผยแพร่ทั่วโลก หรือปรับให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเจาะจงก็ได้

๔) อิสระจากข้อจำกัดด้านรูปแบบ (Freedom from Formats) เนื้อหาแบบดิจิทัลไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบ หรือลักษณะที่ตายตัว สื่อดั้งเดิม เช่น สปอร์ตโฆษณามาตรฐานทางโทรทัศน์ถูกกำหนดว่าต้องมี ความยาว ๓๐ วินาที สื่อสิ่งพิมพ์ต้องมีครึ่งหน้าหรือเต็มหน้าเป็นต้น แต่สื่อดิจิทัล เช่น ไฟล์วิดีโอภาพที่ถ่ายจากกล้องในโทรศัพท์มือถือแล้วนำลงไปในเว็บไซต์จะต้องมีความยาวกี่วินาที หรือมีความละเอียดของไฟล์เป็นเท่าไรก็ได้ เป็นต้น

๕) อิสระจากยุคการตลาดสร้างเนื้อหาจากผู้บริโภค (From Marketer-Driven to Consumer-Initiated, Created and Controlled) ด้วยพัฒนาการเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้เจ้าของสื่อไม่อาจควบคุมการแพร่กระจายของสื่อได้เหมือนอดีต เนื้อหาที่พบในบล็อก (Blog) หรือคลิปวิดีโอในเว็บไซต์ของ YouTube และสื่อผสมใหม่ๆ อาจสร้างสรรค์จากผู้บริโภคคนใดก็ได้ เกิดเป็นเนื้อหาที่สร้างจากผู้บริโภค (Consumer-Created Content) หรือเป็นคำพูดแบบปากต่อปากฉบับออนไลน์ (Online Word-of-Mouth) ที่แพร่ กระจายไปอย่างรวดเร็ว

ซึ่งสอดคล้องกับ ขวัญฤทัย สายประดิษฐ์ (๒๕๕๑: ๔๓) กล่าวถึงคุณลักษณะของสื่อใหม่ว่า สื่อใหม่เป็นสื่อที่ตอบสนองความต้องการสารสนเทศได้ตามความต้องการ เปิดรับสารของผู้รับสารมากที่สุด เพราะสื่อใหม่สามารถสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการบรรจุเนื้อหาของข้อมูลข่าวสารได้อย่างเป็นระบบ มีการค้นหาข้อมูลที่ต้องการง่าย อันจะส่งผลให้เกิดความสำเร็จในงานเผยแพร่ และรวบรวมข้อมูลข่าวสารได้มากกว่า อีกทั้งยังใช้คุณสมบัติของระบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์ผสมผสานสื่อต่าง ๆ ที่เรียกว่าสื่อผสมผสาน

๓. ความท้าทายด้านหลักนิติธรรมของสื่อมวลชนในโลกยุคดิจิทัล

ตามที่ได้เสนอประเด็นไว้ในข้างต้นเกี่ยวกับความสำคัญของสื่อใหม่ที่กำลังเข้ามาแทนที่สื่อดั้งเดิม ที่นิยมกันมากในปัจจุบัน อาทิ เฟซบุ๊ก (Facebook) และ ทวิตเตอร์ (Twitter) ซึ่งทั้งสองส่วนนี้อาจเรียกได้ว่าทำให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของสื่อสารมวลชน สามารถแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะได้อย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากที่สื่อหลักกำลังถูกลดบทบาท เพจต่าง ๆ ในเฟซบุ๊ก เริ่มมีความหมายกลายเป็นที่พึ่งของประชาชนมากขึ้น และมีผู้ติดตามจำนวนมาก เพราะเป็นการสื่อสารสองทาง ที่เข้าถึงประชาชนมากกว่าการสื่อสารทางเดียว

การเข้ามามีบทบาทของเทคโนโลยีด้านการสื่อสารที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ไม่เพียงเปลี่ยนกรอบความคิด ชี้นำ ประชาชนได้อย่างรวดเร็วเท่านั้น ยังมีผลกระทบโดยตรงต่อการแสวงหาข่าวของสื่อสารมวลชนด้วย โดยอาจจำแนกให้เห็นถึงข้อดี ข้อเสียของสื่อในยุคดิจิทัลได้ ดังนี้

ข้อดี

๑. การหาข่าวทำได้ง่ายขึ้น ทั้งการเสิร์จหาข้อมูลผ่านกูเกิ้ล ติดต่อแหล่งข่าวผ่านหลากหลายช่องทาง บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต รวมถึงติดตามความเห็นผ่านการโพสต์ในช่องทางต่าง ๆ มาใช้เป็นข้อมูลในการเขียนข่าวได้

๒. สามารถทำงานได้รวดเร็วขึ้น เพราะมีเทคโนโลยีเป็นตัวช่วย จากการพิมพ์ดีด เป็นพิมพ์คอมพิวเตอร์ ไปจนถึงการใช้คำสั่งเสียงให้ระบบพิมพ์ให้ผ่านโทรศัพท์มือถือ

๓. การกระจายข่าวให้กันในแวดวงสื่อทำได้อย่างรวดเร็วเพียงปลายนิ้วสัมผัส

๔. การนำเสนอข่าวเป็นไปอย่างรวดเร็ว ผ่านเครือข่ายทางอินเทอร์เน็ต

๕. คนธรรมดาสามารถนำเสนอประเด็นที่เป็นประโยชน์ ภาพที่น่าสนใจ จนสื่อหลักต้องกลายเป็นผู้ตาม แต่ประเด็นตกอยู่กับประชาชน ที่ได้ข้อมูลหลากหลายมากขึ้น

ข้อเสีย

๑. แม้การหาข่าวทำได้ง่ายขึ้น แต่กระทบทักษะการทำงานของสื่อมวลชน เช่น การนำข้อความจากโพสต์ของแหล่งข่าวมานำเสนอต่อ เท่ากับไม่มีการตั้งคำถามเป็นการสื่อสารทางเดียว ที่แหล่งข่าวกลายเป็นผู้นำประเด็น โดยสื่อมวลชนขาดบทบาทในส่วนนี้ไป ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อรับรู้ของประชาชนด้วย เนื่องจากการสื่อสารทางเดียวโดยไม่คำถาม ทำให้ไม่สามารถไล่ประเด็นที่ประชาชนสงสัยได้อย่างครบถ้วน

๒. แม้ทำงานได้อย่างรวดเร็ว แต่ความรวดเร็วดังกล่าว ทำให้หลายครั้งเกิดความไม่รอบคอบ เนื่องจากต้องการแข่งขันมากเกินไป จนอาจเกิดความผิดพลาดได้โดยง่าย อีกทั้งเมื่อเกิดความ

ผิดพลาดแม้จะมีการแก้ไขในภายหลัง บางครั้งก็ไม่ทันท่วงที เนื่องจากเกิดกระแสและปฏิกิริยาในโลกสังคมออนไลน์ ที่กระทบถึงชีวิตจริงไปเรียบร้อยแล้ว

๓. แม้การกระจายข่าวให้กันในแวดวงสื่อทำได้อย่างรวดเร็วเพียงปลายนิ้วสัมผัส แต่ในมุมนกกลับกันอาจกลายเป็นความมั่งง่ายของคนทำงานสื่อมวลชนได้เช่นเดียวกัน เพราะแทนที่จะทำเอง หาเอง กลายเป็นข่าวเดียวส่งไปทุกสังกัด

๔. แม้การนำเสนอข่าวเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่ก็มีข้อเสียตรงที่อาจขาดความรอบคอบ การชั่งชั่งการนำ การแข่งขันที่ความเร็ว หลายครั้งตามมาด้วยความผิดพลาด

๕. คนธรรมดาที่มีโอกาสเป็นเจ้าของสื่อเป็นครั้งแรก มิได้ถูกปลูกฝังถึงความสำคัญเกี่ยวกับจริยธรรม ทำให้การนำเสนอข้อมูลที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่น ไม่มีการกลั่นกรอง จนสร้างความเสียหายให้กับผู้ที่ถูกพาดพิงได้ ดังนั้นสื่อหลักที่จะนำประเด็นเหล่านี้ไปนำเสนอต่อ จึงต้องมีหลักการทำงานบนสำนึกที่ดี เริ่มจากการตรวจสอบข้อมูล และ ขยายผลเพิ่มเติม

สิ่งที่ยังเห็นค่อนข้างน้อยผ่านการใช้สื่อดิจิทัลคือ การรณรงค์เกี่ยวกับการเสริมสร้างธรรมาภิบาลศีลธรรม ไปจนถึงหลักนิโคธรรมที่พึงใช้ในการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง นำไปสู่การสร้างฐานรากที่แข็งแรงของบ้านเมือง โดยส่วนใหญ่สื่อดิจิทัลถูกใช้ไปกับการสร้างกระแสด้านอารมณ์ ความรู้สึกเป็นตัวนำ ทั้งดรามาด่าทอ จึงกลายเป็นบทสะท้อนด้านมืดที่ชุกชอนอยู่ในตัวผู้คน แล้วมาปลดปล่อยบนโลกออนไลน์ มากกว่าในทางสร้างสรรค์ ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงสื่อดิจิทัลมีอิทธิพลต่อทัศนคติของคนรุ่นใหม่อย่างมาก แต่ผู้มีอำนาจหรือแม้แต่สื่อมวลชนเองยังใช้ประโยชน์จากสื่อดิจิทัลเพื่อสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทยน้อยมาก

จากการศึกษาเรื่อง “สื่อสารมวลชนกับการส่งเสริมธรรมาภิบาล” ของ วราภรณ์ พงศ์ธรพิสุทธิ สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และศิวากร ชูติวิทย์ นักวิชาการอิสระ ที่ตีพิมพ์ในวารสารพุทธมคม ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียน วัดอาวุธวิกสิตาราม หน้า ๔๙- ๕๐ ได้อ้างถึงความเห็นของ เฮอเบิร์ต มาคคูเซ (Herbert Marcuse) ระบุไว้ในหนังสือ เรื่อง มนุษย์มิติเดียว (One-dimensional Man, ๑๙๖๔) ว่า สังคมที่ก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรม ได้สร้างสรรค์ความต้องการที่ผิด ๆ ขึ้นมากมาย ซึ่งได้นำองค์ประกอบทั้งหลายเข้าสู่ระบบของการผลิตและการบริโภค ทั้งสื่อสารมวลชน และการโฆษณา ต่างผลิตซ้ำระบบบริโภคนิยมที่มีอยู่ และพยายามที่จะกำจัดซึ่งความเห็นต่าง ความตรงกันข้าม และการวิพากษ์วิจารณ์ออกไป ผลลัพธ์จึงทำให้เกิดลักษณะสากลที่มีมิติเดียวทางความคิดและพฤติกรรม โดยมุ่งความสนใจไปที่ศักยภาพของโครงสร้างสูงสุด (Superstructure) โดยเฉพาะในรูปของสื่อมวลชนที่เข้าไปทำลาย หรือล้มล้างกระบวนการทางประวัติศาสตร์ ของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตามที่ได้มีการพยากรณ์เอาไว้ วิถีทางแห่งประวัติศาสตร์จะดำเนินไปอย่างผิดพลาดเพราะชนชั้นที่มีอิทธิพลหรือชนชั้นที่ครองอำนาจอยู่ ได้นำเอาอุดมการณ์ของชนชั้น

ล่างมาใช้เป็นเงื่อนไขหรือกำหนดโครงสร้างทางเศรษฐกิจ (โครงสร้างส่วนล่าง) โดยการทำให้ชนชั้นแรงงานอ่อนแอลง หรือโดยการลบล้างหรือกลืนชนชั้นกรรมาชีพอย่างมีขั้นตอน ผ่านการใช้วัฒนธรรมมวลชน (Mass Society) เนื่องจากวัฒนธรรมมวลชนมีความสำคัญต่อมนุษย์ มีลักษณะเป็นสากล และมีลักษณะในเชิงการค้า อาศัยความสำเร็จในการผูกขาดด้านเงินทุนของชนชั้นที่ครองอำนาจ ระบบการผลิตสินค้าและบริการเพื่อขายคราวละมาก ๆ (Mass Production) และความรู้ทั้งหมดยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของระบบทุนนิยม ก็ยิ่งจะพัฒนาให้ระบบทุนนิยมเติบโตขึ้นไปอีก การเชื่อในเหตุผลทางเทคโนโลยี ลัทธิบริโภคนิยม ความพึงพอใจชั่วคราว และการไม่มีความแตกต่างของชนชั้น บุคคลหรือชนชั้นใดก็ตามจำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่น สิ่งอื่น หรือชนชั้นอื่น ภายใต้ขอบเขตของภาพพจน์ร่วมกันของระบบทั้งหมด สื่อสารมวลชนจึงต้องเน้นคุณธรรมของสื่อ มีธรรมาภิบาลในตนเอง มีส่วนช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และเป็นเครื่องมืออย่างสำคัญในการประชาสัมพันธ์เพื่อการสร้างธรรมาภิบาลด้านการบริหารปกครองที่เข้มแข็ง พอเพียงและยั่งยืน ในประเทศไทยได้รับเอาแนวคิดของหลักธรรมาภิบาลเข้ามาใช้ในฐานะเป็นกระแสหลักของการปฏิรูประบบการเมืองการปกครอง เนื่องจากถูกวิจารณ์ว่าเกิดความล้มเหลวทางการเมือง และการบริหารโดยสาเหตุมาจากการคอร์รัปชันของนักการเมือง และการบริหารบ้านเมืองไม่มีความโปร่งใส ตรวจสอบความโปร่งใสได้ยาก ขาดประสิทธิภาพและกลไกที่ดีในการบริหารและไร้ประสิทธิภาพ ในปัจจุบันทุกฝ่ายรณรงค์หลักธรรมาภิบาลซึ่งสื่อมวลชนเป็นหน่วยที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลโดยและต้องมีธรรมาภิบาลเป็นหลักในการขับเคลื่อน

ในฐานะที่ผู้เขียนมีวิชาชีพเป็นสื่อมวลชน ทำหน้าที่ตรวจสอบเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันเป็นหลักผ่านสารคดีข่าว “คอลัมน์หมายเลข ๗ ด้านทุจริต ตามติดกลโกง” เผยแพร่ออกอากาศรายการข่าวทางช่อง 7HD สัมผัสกับปัญหานี้มาโดยตรง พบว่าการแสดงความรับผิดชอบของสื่อไม่ได้มีเพียงแค่การตรวจสอบเปิดโปง แต่ยังรวมถึงการสร้างค่านิยม ทศนคติที่ถูกต้อง ให้กับสังคมด้วย ซึ่งต้องยอมรับความเป็นจริงว่าการให้พื้นที่กับคอลัมน์หรือรายการลักษณะนี้ในสื่อมวลชนสำนักต่าง ๆ มีน้อยมาก จึงควรเพิ่มพื้นที่ให้กับเนื้อหาในเชิงตรวจสอบ รณรงค์ ปลุกฝังค่านิยม ที่จะสร้างสังคมที่ดีให้กับลูกหลานของเรามากขึ้น

๔. หลักการทำหน้าที่ของสื่อสารมวลชน

5W+1H อันประกอบด้วย who what where when How ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร เป็นคัมภีร์หลักของคนที่เรียนนิเทศศาสตร์ ก่อนเข้าสู่สนามข่าว ถือเป็นเรื่องพื้นฐานที่จะช่วยทำให้สารที่ต้องการส่งไปยังผู้รับสารได้ข้อความที่ครบถ้วน สมบูรณ์ โดยองค์ประกอบของข่าวจะแบ่งเป็นส่วนหลัก ๆ คือ พาดหัวข่าว (Headline) วรรคนำหรือโปรยข่าว (Lead) ส่วนเชื่อม (Neck) และ เนื้อหา (Body) ที่เป็นปัญหาถูกตั้งคำถามอยู่บ่อยครั้งคือ ในส่วนของพาดหัวและโปรยข่าว ที่จะมีภาษาข่าวหวือหวา หรือบางครั้ง

เกิดความผิดพลาด พาดหัวไม่ตรงเนื้อในข่าว จนเกิดดราม่าโจมตีสื่อมวลชน “พาดหัวข่าวไร้จรรยาบรรณ” มาแล้วหลายกรณี

การพาดหัวหรือพาดหัว เพื่อดึงดูดความสนใจ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับการนำเสนอข่าวก็จริง แต่สิ่งที่ต้องตระหนักเสมอคือ ภาษาที่ใช้ต้องไม่เกินจริง ไม่คลุมเครือ ไม่ใช่ภาษาโฆษณาเกินไป ที่สำคัญต้องเขียนเรื่องจริงเท่านั้น โดยคนเป็นสื่อมวลชนต้องตระหนักเสมอว่าปลายปากกา หรือผลลัพธ์จากแป้นพิมพ์ทรงพลังถึงขั้นทำให้เกิดสันติสุข หรือสงครามได้ ดังเช่นทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารที่เรียกกันว่า ทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic needle Theory) หรือ ทฤษฎีกระสุนปืน (Bullet Theory) เป็นทฤษฎีที่เชื่อในพลังอำนาจของสื่อ เมื่ออัดข่าวสารไปยังผู้รับสาร ย่อมมีผลต่อความคิดของผู้รับสาร ไปไกลถึงขั้นเล็งเห็นผลได้ในการชี้นำสังคมให้ไปในทิศทางไหน โดยเฉพาะในสังคมไทยที่มีการอ้างถึงแบบกว้างขวางว่า “คนไทยอ่านหนังสือปีละ ๘ บรรทัด” และเชื่อต่อ ๆ มา ทั้งที่ในความเป็นจริงจากสถิติเชิงประจักษ์ที่มีการทำศึกษาไม่ได้เป็นเช่นนั้นเลย โดยสำนักข่าวไทยพับลิก้า เคยเผยแพร่บทความชื่อ “มายาคติคนไทยอ่านหนังสือน้อย เปิดงานวิจัย ๑๐ ปี ย้อนหลัง ไม่พบข้อมูล อ่านแค่ปีละ ๘ บรรทัด” เอาไว้เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๕๙ อ้างอิงถึงผลศึกษาสามองค์กร มีเนื้อหายืนยันคนไทยอ่านหนังสือมากกว่าปีละ ๘ บรรทัดแน่นอน แต่จนถึงวันนี้คำพูดดังกล่าวก็ยังคงถูกนำมาใช้ สะท้อนว่าผู้คนเชื่อในสิ่งที่อยากเชื่อ สื่อสารในสิ่งที่อยากพูด และไม่แสวงหาความจริง หรือบางทีความจริงอาจไร้ความหมายไปแล้ว เพราะความเชื่อเข้ามาบดบังทั้งหมด

ทั้งการพาดหัวและการนำเสนอเนื้อหาของสื่อมวลชน จึงเป็นอีกหนึ่งตัวแปรที่จะชี้นำสังคมไปในทิศทางไหนก็ได้ เรื่องเดียวกัน เนื้อหาเหมือนกัน อาจถูกตีความพาดหัวไปแบบคนละอารมณ์เลยก็เป็นไปได้ การทำหน้าที่โดยปราศจากอคติจึงจะเป็นตาชั่งที่ดีที่สุด และสุดท้ายจรรยาบรรณ จริยธรรม ล้วนขึ้นอยู่กับสำนึกของคนเป็นสื่อมวลชนเป็นสำคัญ

แต่หากจะหาความหมายและความสำคัญของจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพสื่อมวลชน ตามหลักวิชาการ ก็มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

จริยธรรม (ethics) จริยธรรม (ethics) มาจากคำในภาษากรีกว่า ethos ซึ่งหมายถึงบุคลิกภาพ หรือสิ่งที่คนตีประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะได้มีบุคลิกภาพที่ดี แต่โดยทั่วไปแล้ว จริยธรรมจะมีพื้นฐานทางด้านปรัชญาที่ว่าด้วยการตัดสินใจของมนุษย์ที่จะเลือกระหว่างความดี กับ ความชั่ว เป็นพฤติกรรมที่สร้างขึ้นจากส่วนสมอง พฤติกรรมที่ผ่านการคิดในเชิงศีลธรรมหรือปรัชญา เกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่พึง ปฏิบัติต่อสังคมหรือต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นสิ่งที่เราควรจะต้องกระทำเพื่อให้โลกนี้ดีขึ้น จริยธรรมนำมาซึ่งหลักปฏิบัติที่ใครจะนำไปประพฤติตามก็ได้หรือไม่ประพฤติก็ได้ แตกต่างจากกฎหมายที่ใครไม่ประพฤติตามก็จะถูกลงโทษ (ดร.ณิธิ ธีรบุญรักษ์ และคณะ, ๒๕๕๘)

นอกจากเรื่องของการพาดหัวที่ต้องระมัดระวังแล้ว วิธีการหาข่าวก็ต้องไม่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้ตกเป็นข่าว การดักฟังหรือแอบบันทึกเสียงการสนทนาโดยที่อีกฝ่ายไม่อนุญาต ถือเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงกระทำ ซึ่งเรื่องเหล่านี้สื่อบางค่ายเขียนไว้ในคู่มือจริยธรรมของสื่อในเครือเนชั่น หมวด ๑ ข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อ ข้อ ๑.๖ ความว่า “ต้องใช้วิธีที่สุภาพ สุจริตในการหาข้อมูล ข่าวสาร และภาพต่าง ๆ” และข้อ ๑.๘ ระบุว่า “ละเว้นการล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เว้นแต่กรณีที่พิสูจน์ได้ว่าเป็นการกระทำไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ”

อีกสิ่งหนึ่งที่ทำลายคนเป็นสื่อมวลชนอยู่ตลอดเวลาคือ อคติที่อยู่ในใจเรา เพราะสื่อมวลชนก็เป็นมนุษย์ปุถุชนคนหนึ่ง มีทั้งรัก โลภ โกรธ หลง มีทัศนคติทั้งการเมือง สังคม ศาสนา มีอารมณ์ ความรู้สึกไม่แตกต่างจากคนอื่น ๆ โดยสิ่งที่จะทำให้สื่อมวลชนหลุดพ้นจากอคติครอบงำ จนส่งผลกับการปฏิบัติหน้าที่ได้มีสองคำคือ แยกแยะ ในการปฏิบัติหน้าที่ต้องแยกแยะอคติส่วนตัวออกจากการนำเสนอข่าวให้ได้ แล้วความเป็นธรรมจะตามมา

๕. กฎหมายคุม “กฎ” หลักนิติธรรม คุม “สื่อ”

สิ่งที่สื่อมวลชนถูกแค้นบ่อยครั้ง เห็นจะหนีไม่พ้นเรื่องการประกาศถึงสิทธิ เสรีภาพ ที่ถูกมองว่าเรียกร้องด้านเดียว หลักปฏิบัติในการทำหน้าที่สื่อสารมวลชน เพื่อเป็นกระบอกเสียงให้ประชาชน จึงไม่ได้มีเพียงสิทธิ เสรีภาพเท่านั้น แต่ต้องเป็นสิทธิ เสรีภาพ ที่มาพร้อมความรับผิดชอบที่หนักอึ้งด้วย เพราะทุกการสื่อสาร มีคนจำนวนมากรับรู้ นั่นหมายถึงการส่งผ่านอิทธิพลทางความคิด ที่สามารถชี้นำสังคมไปในทิศทางใดก็ได้ คนเป็นสื่อมวลชนจึงต้องพึงตระหนักอยู่เสมอ ตัวอักษรจากปลายปากกา หรือจากนิ้วมือที่พิมพ์ลงบนโลกออนไลน์ ต้องอยู่บนพื้นฐานความจริงและความเป็นธรรม

รัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ มาตรา ๓๕ ระบุว่า การสั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์ หรือสื่อมวลชนอื่นเพื่อลิดรอนเสรีภาพสื่อจะทำไม่ได้ ขณะที่รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ ใช้ข้อความเดียวกันกับรัฐธรรมนูญ ๒๕๖๐ แตกต่างจากรัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ ที่มาตรา ๓๔ ระบุชัดเจนและเจาะจงว่าห้ามสั่งปิดสื่อสามประเภท ได้แก่ โรงพิมพ์ สถานีวิทยุ และสถานีโทรทัศน์ อย่างไรก็ตามในช่วงที่ประเทศอยู่ในภาวะสงครามเสรีภาพสื่อจะถูกจำกัดโดยรัฐธรรมนูญอนุญาตให้เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาตรวจการนำเสนอข่าวก่อนที่จะนำไปโฆษณาในสื่อต่าง ๆ ได้

รัฐธรรมนูญทั้งสามฉบับ ห้ามไม่ให้รัฐให้เงินหรือสนับสนุนด้วยทรัพย์สินอย่างอื่นอุดหนุนกิจการสื่อมวลชนอื่นของเอกชน แต่รัฐธรรมนูญ ๒๕๖๐ มีข้อยกเว้นในกรณีหน่วยงานรัฐจ่ายเงินให้สื่อมวลชนเพื่อการซื้อโฆษณา หรือประชาสัมพันธ์ หรือเพื่อการอื่นใดในทำนองเดียวกัน ต้องเปิดเผยรายละเอียดให้คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินและประกาศให้ประชาชนทราบด้วย

และจากกฎเหล็กที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ ส่งผลให้ ส.ส.หลายคนต้องพ้นจากตำแหน่ง โดยในนี้ขอยกกรณีนายธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ อดีตหัวหน้าพรรคอนาคตใหม่ ที่ถูกศาลรัฐธรรมนูญ

วินิจฉัยให้พ้นสภาพความเป็นส.ส. จากปมขาดคุณสมบัติ ทำให้การเป็นส.ส.สิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๐๑(๖) ที่ระบุว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลง เมื่อมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๙๘ (๓) ที่บัญญัติไว้ว่า บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ

ขณะเดียวกัน พ.ร.บ. เลือกตั้ง ส.ส. พ.ศ. ๒๕๖๑ ในหมวดผู้สมัครรับเลือกตั้ง มาตรา ๔๒ (๓) ได้บัญญัติลือตามรัฐธรรมนูญไว้ว่า บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นในกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนใด ๆ

โดยเหตุผลที่ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยในวันที่ ๒๐ พ.ย.๖๒ ให้นายธนาธร พ้นจากตำแหน่ง เกิดจากนายธนาธรถือหุ้นสื่อ บริษัท วี-ลัค มีเดีย แม้จะมีการโต้แย้งว่าบริษัทดังกล่าวไม่ได้ประกอบกิจการสื่อแล้ว เนื่องจากปิดกิจการไปตั้งแต่วันที่ ๑๖ พ.ย.๖๑ แต่ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาตาม พ.ร.บ.จดทะเบียนการพิมพ์แล้ว เห็นว่า กิจการสื่อสิ่งพิมพ์หมายความรวมถึงวารสารและนิตยสารด้วย และเมื่อเจ้าของกิจการประสงค์จะเลิกกิจการต้องแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ทราบภายใน ๓๐ วัน แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าบริษัทวี-ลัค มีเดีย ไปจดทะเบียนเลิกกิจการพิมพ์ก่อนวันที่ ๑๖ ก.พ.๖๒ ซึ่งเป็นวันที่พรรคอนาคตใหม่ส่งรายชื่อผู้สมัคร ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อ

นอกจากนี้ บริษัทวี-ลัค มีเดีย ยังจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบกิจการโฆษณาในหนังสือพิมพ์ แผ่นป้าย กระจายเสียงทางวิทยุ โทรทัศน์ และเคเบิลทีวี งบการเงินที่ยื่นต่อกรมธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ รอบปี ๕๙, ๖๐ และ ๖๑ ก็ระบุว่ามียรายได้จากการโฆษณา ดังนั้นแม้ว่าบริษัทวี-ลัค มีเดีย จะอ้างว่าหยุดกิจการ เลิกจ้างพนักงานตั้งแต่วันที่ ๑๒ พ.ย.๖๑ เป็นต้นมา และแจ้งต่อสำนักงานประกันสังคมแล้ว แต่บริษัทยังสามารถประกอบกิจการอีกเมื่อไรก็ได้ จนกว่าจะจดทะเบียนแจ้งยกเลิกกิจการ บริษัท วี-ลัค มีเดีย จึงถือเป็นบริษัทที่ประกอบกิจการสื่อมวลชนอยู่จนถึงวันสมัครรับเลือกตั้ง ส.ส.

ส่วนที่นายธนาธร อ้างว่า ในวันสมัครส.ส.แบบบัญชีรายชื่อ นายธนาธรไม่ได้เป็นผู้ถือหุ้น บริษัทวี-ลัค มีเดีย แล้วเพราะได้โอนหุ้นให้นางสมพร ตั้งแต่วันที่ ๘ ม.ค.๖๒ แต่จากการไต่สวนพบว่าแบบสำเนารายชื่อผู้ถือหุ้น (บอจ.๕) ที่ยื่นต่อกรมธุรกิจการค้าในวันที่ ๑๒ ม.ค.๕๘ และ ๒๑ มี.ค. ๖๒ ยังปรากฏชื่อนายธนาธรเป็นผู้ถือหุ้นบริษัทดังกล่าวจำนวน ๖๗๐,๐๐๐ หุ้น จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๒๑ มี.ค. ๖๒ จึงมีการส่งสำเนาบอจ. ๕ ระบุว่านางสมพรเป็นผู้ถือหุ้นดังกล่าว

ข้อชี้แจงว่า มีโอนหุ้นที่ปรากฏตามตราสารการโอนหุ้น มีลายมือชื่อ น.ส.ลาวัลย์ จันทรเกษม น.ส.กานต์จิตตา อ่วมขำ เป็นพยาน และมีการจ่ายค่าตอบแทนในการโอนหุ้นจำนวน ๖.๗ ล้านบาท เป็นเช็คธนาคารกรุงศรีฯ ลงวันที่ ๘ ม.ค.๖๒ ส่งจ่ายนายธนาธร ต่อมามีการโอนหุ้นให้นายทวี จรุงสถิตพงศ์

และโอนกลับคืนให้นางสมพร โดยไม่มีค่าตอบแทน ทำให้ต้องวินิจฉัยในข้อเท็จจริงว่านายธนารโณหันจริงหรือไม่ โดยพบว่าในทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงรายชื่อผู้ถือหุ้นบริษัทวี-ลัก มีเดีย จะมีการส่งรายชื่อตาม บอจ. ๕ ให้กรมธุรกิจการค้าโดยเร็ว เป็นปกติทุกครั้ง เช่น ในปี ๕๒ จัดส่งบัญชีภายในวันประชุมวิสามัญผู้ถือหุ้น หรือในการประชุม ปี ๕๘ ก็จัดส่งบัญชีภายในวันประชุมวิสามัญผู้ถือหุ้น ซึ่งเป็นการโอนหุ้นของนางสมพรให้นายธนาร แต่การโอนหุ้นในวันที่ ๘ ม.ค. กลับไม่ปรากฏการส่งสำเนา บอจ.๕ ทั้งที่เป็นหลักฐานสำคัญในการเข้าสู่การเมืองของนายธนาร ซึ่งผิดปกติไปจากที่ผ่านมา ทั้งที่มีความสำคัญต่อการดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพราะจะทำให้มีลักษณะต้องห้าม แม้ฝ่ายของนายธนารจะแก้ข้อกล่าวหา โดยให้เหตุผลว่า ไม่ได้ส่งสำเนา บอจ. ๕ ในทันที เพราะมีการเลิกจ้างพนักงาน จึงไม่มีนักบัญชีมาติดตามจัดการหลักฐานทางทะเบียน ดังเช่นตลอด ๑๐ ปีที่ผ่านมา ซึ่งขัดแย้งกับคำให้การของน.ส.ลาวัลย์ ที่ระบุว่าสามารถทำได้ถ้ามีคำสั่งให้ทำ เพราะน.ส.ลาวัลย์มีหน้าที่แจ้งแบบสำเนา บอจ. ๕ อยู่แล้ว ประกอบกับการยื่นเอกสารดังกล่าว สามารถกระทำได้โดยไม่มี ความยุ่งยาก โดยบริษัทวี-ลัก มีเดีย จัดส่งสำเนา บอจ. ๕ งบดุลทางอิเล็กทรอนิกส์ มาตั้งแต่ปี ๕๙-๖๑

ส่วนประเด็นที่นางสมพรส่งจ่ายเช็คค่าหุ้นวงเงิน ๖,๗๕๐,๐๐๐ บาท แต่กลับนำเช็คไปขึ้นเงินตรงกับวันที่กกด. ส่งคำร้องให้ศาลวินิจฉัย ซึ่งเป็นเวลานานถึง ๑๒๘ วัน ทั้งที่ประมวลกฎหมายแพ่งกำหนดให้ผู้ทรงเช็คมีหน้าที่นำเช็คไปยื่นต่อธนาคารเพื่อให้ขึ้นเงินภายใน ๑ เดือน กรณีเช็คต่างเมืองใช้เวลา ๓ เดือน โดนคดีนี้เป็นเช็ค ธนาคารกรุงศรีอยุธยา อยู่ในพื้นที่กรุงเทพฯ เจ้าของเช็คจึงมีหน้าที่นำไปขึ้นเงินภายในวันที่ ๘ ก.พ. ๖๒ และเมื่อตรวจสอบย้อนหลัง ๓ ปี พบว่า เช็ควงเงินตั้งแต่ ๒ ล้านบาทขึ้นไป บริษัทวี-ลัก มีเดีย จะเรียกเก็บเงินภายใน ๔๒ - ๔๕ วัน แต่ในการเรียกเก็บเช็ค ฉบับลงวันที่ ๘ ม.ค. ๖๒ กลับใช้เวลาถึง ๑๒๘ วัน ส่วนเช็คบางฉบับที่ใช้เวลา ๘๘ วันในการขึ้นเงิน ก็มียอดเงินเพียง ๒๗,๐๐๐ บาทเท่านั้น

ข้ออ้างที่ นางวิพรรณเบิกความว่าไม่สะดวกจะนำเช็คไปขึ้นเงิน เพราะต้องดูแลบุตรซึ่งเป็นเด็กทารก รวมถึงยังอ้างว่าทนายความนำเช็คต้นฉบับไปใช้ต่อผู้คดี ก็ขัดแย้งกับหนังสือของ กกด. ที่ชี้แจงต่อเลขาธิการ กต. ว่า นายธนารส่งสำเนาเช็คมาชี้แจงเท่านั้นไม่ได้ส่งเช็คต้นฉบับมาแต่อย่างใด แสดงให้เห็นว่านางวิพรรณสามารถนำเช็คเข้าบัญชีได้ตั้งแต่ ๙ ม.ค. ๖๒ ข้อโต้แย้งจึงไม่มีน้ำหนัก เชื่อถือไม่ได้ เพราะเป็นเช็คขีดคร่อม โอนไปยังบุคคลอื่นไม่ได้ สามารถมอบอำนาจให้บุคคลอื่นดำเนินการแทนได้ เพราะนางวิพรรณก็ไม่มีชื่อเป็นผู้รับเงินตามเช็ค จึงไม่ต้องรอเวลาถึง ๔ เดือนเศษ

ส่วนประเด็นที่นางสมพรโอนหุ้นให้แก่ นายทวิ หลานชาย แล้วต่อมาได้โอนกลับคืนนางสมพรนั้น ศาลเห็นว่า การโอนหุ้นให้และการโอนหุ้นคืน โดยไม่มีค่าตอบแทนตามที่อ้างความสัมพันธ์เครือญาติ ย้อนแย้งกับการโอนหุ้นให้กับนายธนารซึ่งบุตร แม้นางสมพรจะอ้างว่าต้องการให้นายทวิเข้ามาช่วยฟื้นฟูกิจการ แต่การโอนหุ้นโดยไม่มีค่าตอบแทนทำให้ไม่สามารถตรวจสอบได้ เพราะเอกสารต่าง ๆ บริษัท วี-ลัก มีเดีย สามารถจัดการได้เองในภายหลัง อีกทั้งการโอนหุ้นคืนภายในเวลา ๒ เดือนเศษ โดยอ้างว่าศึกษาแล้วต้องใช้เงินลงทุนอีกหลายล้านบาท

ข้อเท็จจริงส่วนนี้ขัดกับปกติวิสัยของนักลงทุนทั่วไป ที่ต้องศึกษาแผนและทดลองปฏิบัติตามแผนเสียก่อน และเมื่อเทียบกับสถานะทางเศรษฐกิจของนางสมพรแล้ว การอ้างว่ากิจการวี-ลัก มีเดีย มีหนี้สิน ๑๐ ล้านบาท ก็ต่างจากการงบลูที่นำส่ง โดยอ้างว่ามีลูกหนี้เพียง ๒ ล้านบาทเศษ จำนวนเงินดังกล่าวไม่ตรงกัน หนี้สินจำนวนไม่มาก การทวงถามและวิเคราะห์โครงสร้าง สามารถให้ทนายความหรือผู้เชี่ยวชาญดำเนินการแทนได้ โดยไม่จำเป็นต้องโอนหุ้นให้หลานก็ได้ เพราะการเป็นผู้ถือหุ้นไม่มีอำนาจบริหาร ติดตามหนี้สิน หรือบริหารเงินสด การที่ผู้ถูกร้องอ้างว่าโอนหุ้นกันในวันที่ ๘ ม.ค.๖๒ โดยมีพยานบุคคลกลุ่มเดียวกัน เมื่อพิจารณาจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ แล้ว เห็นว่าล้วนเป็นการกล่าวอ้างเพียงให้เจือสมกับหลักฐานที่ปรากฏตาม บอจ. ๕ ที่โอนหุ้นกลับคืนจากนายทวี

อีกข้อโต้แย้งเรื่องการการเดินทางกลับจากการปราศรัยในจ.บุรีรัมย์ มายังบ้านพักในกรุงเทพฯ ในวันที่ ๘ ม.ค. ๖๒ เพื่อโอนหุ้นบริษัท วี-ลัก มีเดีย ให้กับนางสมพรนั้น แม้จะฟังได้ว่าเดินทางกลับมาจริง แต่ข้อเท็จจริงฟังได้เพียงว่านายธนารอยู่ในกทม.เท่านั้น ไม่ได้หมายความว่ามีการโอนหุ้นในวันดังกล่าวจริง เพราะการโอนหุ้นต้องพิจารณาจากหลักฐานทั้งปวง แม้ผู้ถูกร้องจะมีพยานหลักฐานมาแสดง แต่การโอนหุ้นจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อต้องจดทะเบียน

กรณีจึงมีข้อพิรุธหลายจุด หลายประการ สอดรับแน่นอนหนาจากพฤติการณ์แวดล้อมมากกว่าพยานของผู้ถูกร้อง และมีน้ำหนักหักล้างพยานของผู้ถูกร้อง “ฟังได้ว่านายธนารเป็นผู้ถือหุ้นบริษัท วี-ลัก มีเดีย ซึ่งประกอบกิจการสื่อสิ่งพิมพ์ ในวันที่พรรคอนาคตใหม่ยื่นบัญชีรายชื่อผู้สมัคร ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อ ทำให้สมาชิกภาพของนายธนารสิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่วันที่ ๒๓ พ.ค. ๖๒ ซึ่งเป็นวันที่ศาลได้สั่งให้นายธนารหยุดปฏิบัติหน้าที่ และให้ถือว่าวันที่ศาลอ่านคำวินิจฉัย หรือวันนี้ (๒๐ พ.ย.) เป็นวันที่ตำแหน่ง ส.ส.ว่างลง ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เพื่อเลื่อนรายชื่อ ส.ส.ในลำดับถัดไปแทนตำแหน่งที่ว่างลงภายใน ๗ วัน

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในคำร้องนี้ ตามมาด้วยเสียงวิจารณ์ในสองทาง ฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยกับคำวินิจฉัย อีกฝ่ายเห็นว่าศาลรัฐธรรมนูญ ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกำจัดนายธนารออกจากแวดวงการเมือง ซึ่งในขั้นนี้จะไม่ขอก้าวล่วงกรณีดังกล่าว แต่จะขอหยิบยกมุมทางกฎหมายที่สะท้อนถึงช่องโหว่ ที่ยังทำให้มีการครอบงำสื่อมวลชนได้ ดังกรณีของนายธนาร ต้องพ้นจากตำแหน่งเพราะถือหุ้นในบริษัทวี-ลักมีเดีย แต่กลับยังมีอิทธิพลครอบงำสื่อในเครือมติชนได้ เนื่องจากมารดาถือหุ้นอันดับสองมาตั้งแต่ปี ๒๕๕๖ ตัวนายธนาร เคยเป็นบอร์ดบริษัทนี้ตั้งแต่ ๒๘ มิ.ย.๕๖ ก่อนที่จะลาออกเพื่อตั้งพรรคอนาคตใหม่ ในวันที่ ๑๔ มิ.ค.๖๑ รวมระยะเวลาที่กุมบังเหียนเครือมติชน นานเกือบ ๕ ปีเลยทีเดียว ซึ่งหากตรวจสอบย้อนหลังไปจะพบว่าข่าวที่นำเสนอ จะเป็นไปในทิศทางบวกสำหรับพรรคอนาคตใหม่ รวมถึงก้าวไกลในขณะนี้ยิ่งเห็นได้ชัด แต่พฤติกรรมเหล่านี้ รัฐธรรมนูญ คุมไม่ได้ และไม่ถือว่าขัดรัฐธรรมนูญ เนื่องจากเจ้าตัวไม่ได้ถือหุ้นเอง

ไม่แตกต่างจากกรณีของ น.ส.วทันยา วงษ์โอภาสี หรือมาตามเดียร์ ส.ส.บัญชีรายชื่อ พรรคพลังประชารัฐ ที่พ้นพหนามเรื่องหุ้นสื่อเครือเนชั่น เพราะขายออกจากมือก่อนวันสมัครรับเลือกตั้ง แต่ใน

ความเป็นจริงสามีมองน.ส.วทันยา คือ นายฉาย บุณนาค เป็นประธานเครือเนชั่นกรุ๊ป ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่ามีผลต่อการนำเสนอข่าวของสื่อในเครือนี้ เกี่ยวกับมาตามเตียร์ และพรรคพลังประชาชน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่พฤติกรรมเหล่านี้ รัฐธรรมนูญ คุณไม่ได้ และไม่ถือว่าขัดรัฐธรรมนูญ เนื่องจากเจ้าตัวไม่ได้ถือหุ้นเอง

นี่คือหนึ่งตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่า กฎหมายอาจมีไว้คุ้มครอง แต่สุดท้ายหลักนิติธรรม ในใจคนต่างหากที่คุณพฤติกรรมไม่ให้ออกนอกกริด นอกรอย เพราะแม้มีกฎหมายคนก็ยังพร้อมหาทางลัดช่องโหว่ไปได้ แต่ถ้ามีธรรมในใจไม่ว่ารูโหว่ใหญ่ขนาดไหน สำนึกที่ดีจะทำให้เราไม่กล้าแม้แต่จะขำเลียงตามอง ยิ่งถ้ามีสำนึกสาธารณะเป็นตัวตั้ง การแสวงหาประโยชน์เพื่อเอาเปรียบผู้อื่นก็จะยังไม่มีในความคิด

๖. ภาระบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบทางกฎหมาย

ตามทฤษฎีสื่อสารมวลชนมีด้านหน้าที่สื่อต้องยึดถือปฏิบัติ คือ บทบาทของการเป็นนายทวารข่าวสาร หรือ Gatekeeper หมายถึงสื่อมวลชนจะเป็นผู้คัดกรองข้อมูล ข่าวสาร ก่อนนำเสนอสู่สายตาประชาชน แต่ในปัจจุบันสื่อหลักกำลังสูญเสียบทบาทนี้ไป เนื่องจากการเข้าถึงเทคโนโลยีของประชาชนในปัจจุบัน สามารถเสาะหาข่าวสาร ข้อมูลได้โดยง่าย สำนักข่าวออนไลน์ผุดขึ้นเป็นดอกเห็ด ด้วยต้นทุนที่ต่ำ ขณะที่ประชาชนก็กลายเป็นผู้เปิดประตูข่าวสารได้ด้วยตัวเองว่าจะเลือกเสพข้อมูล ข่าวสารแบบไหน ไปไกลกว่านั้นประชาชนยังกลายเป็นสื่อเสียเองในบางบริบทด้วย

แต่ไม่ว่าอย่างไรการปฏิบัติหน้าที่ก็ยังมีกฎหมายคอยกำกับ อาทิ พ.ร.บ.จัดแจ้งการพิมพ์ ประมวลกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดฐานหมิ่นประมาท โดยเฉพาะความผิดฐานประมาทด้วยการโฆษณา ประมวลกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ พ.ร.บ.ความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ร.บ.ว่าด้วยคดีเด็กและเยาวชน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยความผิดฐานละเมิดต่อชื่อเสียงเกียรติยศ และทางทำมาหาได้

ในระยะหลังมีการพูดถึงการปฏิรูปสื่อสารมวลชนบ่อยครั้ง และมักจบลงที่ข้อขัดแย้งไม่ยอมให้ใครมาคุมสื่อ เพราะกลัวว่าจะถูกแทรกแซงจนขาดอิสระในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร อยากรให้สื่อคุมกันเอง แต่ไม่ว่าจะเป็นแบบแรกหรือแบบหลังสุดท้ายก็มิอาจให้ผลลัพธ์ที่น่าพอใจได้ トラบเท่าที่สำนึกที่ดียังไม่มีในคนทำหน้าที่สื่อสารมวลชน ทุกอย่างจึงย้อนกลับไปที่ธรรมมะในใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อยู่นอกเหนือจากมิติทางกฎหมาย

โดยส่วนตัวมีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ผ่านคอลัมน์หมายเลข ๗ ด้านทุจริต ตามติดกลโกงที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD เคยถูกนายก อบจ.สมุทรปราการขณะนั้น แจ้งความดำเนินคดีหมิ่นประมาทในช่วงปี ๒๕๕๖ จากการตรวจสอบเชิงลึกเกี่ยวกับการใช้งบประมาณของ อบจ.สมุทรปราการ กรณีให้เงินอุดหนุนวัดอย่างมีพิรุณวงเงินกว่า ๘๐๐ ล้านบาท แก้ววัดต่างๆ ในจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งมีทั้งที่

ขอเงินอุดหนุนและไม่ได้ขอเงินอุดหนุน เพื่อนำไปใช้ก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ และเตาเผาศพลดมลพิษ โดยที่วัดส่วนใหญ่ไม่มีสิทธิเลือกผู้รับเหมา และต้องจ่ายเงินล่วงหน้า ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ให้แก่ผู้รับเหมาในวันเดียวกับที่วัดได้รับโอนเงินจาก อบจ.สมุทรปราการ โดยงานก่อสร้างส่วนใหญ่ไม่เสร็จตามสัญญา แต่ก็ไม่มีค่าปรับใดๆ กระทั่งบางวัดต้องพึ่งกระบวนการยุติธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ปัญหาดังกล่าวนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นหนึ่งในแรงกระแทกที่คนเป็นสื่อมวลชนอย่างผมต้องพร้อมเผชิญกับอิทธิพลในพื้นที่ที่มีการแทรกแซงกระบวนการยุติธรรม ถึงขั้นต้องร้องขอความเป็นธรรมต่อผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ และอัยการสูงสุด

การตรวจสอบความไม่โปร่งใสในการใช้งบประมาณดังกล่าว คอลัมน์หมายเลข ๗ ได้เกาะติดแบบกัดไม่ปล่อย นำเสนอข้อมูลรอบด้าน ให้โอกาสผู้เกี่ยวข้องได้ชี้แจงอย่างเป็นธรรม ทุกอย่างเป็นไปตามข้อเท็จจริงและหลักฐาน ไม่มีเจตนาที่จะไปใส่ร้าย หรือกลั่นแกล้งใคร ทุกข้อมูลล้วนผ่านการกลั่นกรองและตรวจสอบก่อนออกอากาศทั้งสิ้น สุดท้ายอัยการสูงสุดมีคำสั่งให้สำนวนคดีนี้ไม่ส่งฟ้องศาลยุติธรรม เนื่องจากพิจารณาจากข้อมูลข่าวนี้ที่นำเสนอเป็นไปด้วยความสุจริต เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้ชี้แจง ไม่อคติใด ๆ ที่สำคัญข่าวนี้มีคุณประโยชน์เพื่อช่วยปกป้องรักษาเงินแผ่นดิน ให้ใช้จ่ายด้วยความโปร่งใสตรวจสอบได้และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติและประชาชน

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น อาจเป็นตัวชี้วัด ตลอดจนเป็นบทเรียนให้กับผู้ทำหน้าที่สื่อสารมวลชนได้ว่า トラบไต้ที่ยึดมั่นอยู่กับความจริง และความถูกต้อง ภายใต้กรอบจริยธรรมไม่ว่าจะมีกฎหมายมากมายขนาดไหน ก็ไม่มีผลอะไรต่อการปฏิบัติหน้าที่

๗. ผลประโยชน์ทางธุรกิจ สิ่งยั่วยวน “สื่อ” จากผู้มีอำนาจ

หากยังจำกันได้ในยุครัฐบาลยิ่งลักษณ์ มีการอนุมัติงบประมาณประชาสัมพันธ์ ๒๔๐ ล้านบาท ว่าจ้างบริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) และบริษัทสยามสปอร์ต ด้วยวิธีพิเศษ ไม่เปิดโอกาสให้มีการแข่งขันราคาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม โดยโครงการดังกล่าวเป็นอีเวนต์ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการผลักดันร่างกฎหมายเงินกู้ ๒ ล้านล้านบาท ภายใต้ชื่อ “โครงการ Roadshow สร้างอนาคตไทย Thailand ๒๐๒๐” ซึ่งเรื่องนี้ ป.ป.ช. มีมติฟันอาญาที่บ.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี นายสุรนนท์ เวชชาชีวะ อดีตเลขาธิการและนายนิวัฒน์ธำรง บุญทรงไพศาล อดีตรองนายกรัฐมนตรี โดยชี้ว่ามีความผิดตามกฎหมายอาญามาตรา ๑๕๑ และ ๑๕๗ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ (พ.ร.ป.) ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๕๔ มาตรา ๑๒๓/๑ ประกอบ พ.ร.ป.ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ๒๕๖๑ มาตรา ๑๙๒ และตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานรัฐ ๒๕๔๒ มาตรา ๑๒ และ ๑๓

ส่วนการกระทำของของบริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) นายฐาภกร บุนปาน บริษัทสยามสปอร์ต ซินดิเคท จำกัด(มหาชน) และนายระวี โหลทอง มีมูลความผิดทางอาญา ฐานะเป็นผู้สนับสนุนเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๕๑, ๑๕๗ ประกอบมาตรา ๘๖ ฐานเป็นผู้สนับสนุนเจ้าหน้าที่รัฐ ตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๕๔ มาตรา ๑๒๓/๑ ประกอบ พ.ร.บ. ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ๒๕๖๑ มาตรา ๑๙๒ และตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานรัฐ ๒๕๔๒ มาตรา ๔ ฐานเป็นผู้สนับสนุน ซึ่งขณะนี้คดีอยู่ระหว่างการพิจารณาของอัยการ เพื่อส่งฟ้องต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

มีคำพระที่อาจใช้ได้ดีในทุกกรณี ไม่เว้นแม้แต่เรื่องผลประโยชน์ที่หยิบยื่นจากฝ่ายที่มีอำนาจให้กับสื่อสารมวลชน นั่นก็คือ กรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ถ้าได้ประโยชน์แล้วไม่กระทบการทำหน้าที่ ก็จะมีคำตอบให้ตัวเอง อธิบายให้กับผู้อื่นได้อย่างภาคภูมิใจ ว่าปฏิบัติหน้าที่อย่างมีอาชีพ แต่ถ้าเป็นตรงกันข้ามตัวเองรู้ โลกรู้ อยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีหรือไม่ ต้องคอยหมั่นส่องกระจกสำรวจตัวเอง

บทสรุป

ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทความวิชาการชิ้นนี้ว่า หลักนิติธรรมสื่อมวลชนกับความรับผิดชอบต่อสังคม ในทัศนคติของผู้เขียน มองว่า นิยาม ความหมาย ในทางวิชาการ อาจไม่มีความหมายเท่ากับการปฏิบัติบนพื้นฐานความมีสามัญสำนึกที่ดี และความละเอียดรอบคอบ เพราะถ้ามีสองสิ่งนี้ จะตระหนักได้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เมื่อมีสำนึกที่ดี มุมมองในการนำเสนอข่าว ย่อมอยู่บนความรับผิดชอบต่อสาธารณะ บนหลักคิดยึดความจริง ต่อสู้เพื่อความยุติธรรม เปิดโปงปัญหาการทุจริต คอร์รัปชัน แบบไม่เกรงหน้าอิน หน้าพระ เป็นกระบอกเสียงให้ประชาชนที่ทุกข์ยาก ปกป้องคนด้อยโอกาส ผ่านการตรวจสอบและการนำเสนอปัญหาในเชิงนโยบาย ที่จะนำไปสู่การแก้ไขและการพัฒนาที่ตรงจุด

หน้าที่ของสื่อมวลชนในมุมหนึ่งอาจเหมือนยืนอยู่บนเส้นด้ายในหลายมิติ ดังนี้

๑. ยืนอยู่บนเส้นด้ายแห่งผลประโยชน์ หยุตระวังเรื่องการทรงตัว อาจตกหลุมพรางแห่งกิเลส จนกระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่ได้

๒. ยืนอยู่บนเส้นด้ายแห่งอคติในใจ หากสติไม่ตั้งมั่น ไร้คุณธรรมในหัวใจ ข้อมูลข่าวสารที่นำเสนอออกไปอาจสร้างขยะอารมณ์ให้กับสังคม จนเกิดผลเสียที่ยากจะคาดเดาได้

๓. ยืนอยู่บนเส้นด้ายแห่งความกลัว เนื่องจากทุกการตรวจสอบ ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางบวกและทางลบ อาจนำไปสู่ภัยคุกคามที่มาได้ในทุกรูปแบบ ความแค้นบนจิตวิญญาณในวิชาชีพ และความรับผิดชอบที่มีต่อสังคม เพื่อนร่วมชาติ จะช่วยให้เราเอาชนะความกลัว เดินบนถนนสายความถูกต้อง เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมได้ในความจริง ไม่ใช่แค่เรื่องอุดมการณ์ เพื่อฝัน

สำหรับผู้เขียนในฐานะที่ประกอบวิชาชีพสื่อสารมวลชนมากกว่า ๓๐ ปี มีความเชื่ออย่างแรงกล้าว่า คุณธรรมในใจเป็นธงนำทั้งในการใช้ชีวิต และปฏิบัติหน้าที่ ความหมายของการเป็นสื่อมวลชน อาจไม่หยุดนิ่งอยู่กับแค่การเสนอข้อมูล ข่าวสารเท่านั้น บางครั้งเราอาจต้องสวมวิญญาณนักต่อสู้ทั้งทางอุดมการณ์ ความคิด ต่อสู้กับอำนาจรัฐ อำนาจมืด เพื่อตรวจสอบ นำเสนอปัญหา ให้กฎหมายได้ใช้บังคับอย่างเท่าเทียม พึงหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ ความรู้สึก ในการปฏิบัติหน้าที่ รวมถึงปัญหาด้านผลประโยชน์ทับซ้อน สิทธิพิเศษที่มาพร้อมกับความเป็นสื่อมวลชน ก็เป็นอีกเรื่องที่ต้องระวัง

หลักนิติธรรมตามความคิดของผู้เขียน สำหรับสื่อมวลชน คือ การมีวิจาร์ณญาณ และสำนึก ชิงนำหนักระหว่างความเหมาะสม ความควร ความสมดุล ความเป็นธรรม บนหลักการมีอิสระและเสรีภาพบน ความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะสุดท้ายแล้วไม่ว่าจะมีกฎหมายควบคุมขนาดไหน มีจรรยาบรรณ เขียนเป็น กฎเหล็กอย่างไร หากคนจะละเมิดสิ่งเหล่านี้ก็เป็นเพียงแค่ตัวอักษรบนหน้ากระดาษเท่านั้น สำคัญที่สุดจึงอยู่ที่จิตเรา กายเรา ที่จะกำหนดความเป็นมืออาชีพในฐานะสื่อมวลชน

ท้ายนี้ขอมีพระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ในสองสถานการณ์ เริ่มจากเรื่อง การใช้เสรีภาพเพื่อการปรองดองสมานฉันท์ เนื่องในวันนักข่าว เมื่อวันที่ ๕ มี.ค.๒๐ ความว่า

“...การมีเสรีภาพนั้นเป็นของดีอย่างยิ่ง แต่เมื่อจะใช้ จำเป็นต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง และความรับผิดชอบต่อสังคม มิให้ล่วงละเมิดเสรีภาพของผู้อื่น ที่เขามีอยู่เท่าเทียมกัน ทั้งมิให้กระทบกระเทือนถึงสวัสดิภาพและความเป็นปกติสุขของส่วนรวมด้วย มิฉะนั้น จะทำให้มีความยุ่งยากจะทำสังคมและชาติประเทศต้องแตกสลายโดยสิ้นเชิง...”

และพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรให้กับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๐ ก.ค.๓๕ ที่ไม่ใช่แค่ใช้เตือนสติบัณฑิตได้ แต่ยังนำมาปรับใช้ได้กับผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารมวลชนด้วย มีความว่า

“...หลักของคุณธรรมคือ การคิดด้วยจิตใจที่เป็นกลาง ก่อนจะพูดจะทำสิ่งไร จำเป็นต้องหยุดคิดเสียก่อน เพื่อรวบรวมสติให้ตั้งมั่น และจิตสว่างแจ่มใส ซึ่งเมื่อฝึกหัดคุ้นเคยชำนาญแล้ว จะกระทำได้อย่างแคล่ว ช่วยให้สามารถแสดงความรู้ ความคิดในเรื่องต่าง ๆ ให้ผู้ฟังได้เข้าใจได้ง่าย ได้ชัด ไม่ผิดทั้งหลักวิชา และหลักคุณธรรม”

ขอเพียงมีคุณธรรม หลักนิติธรรมจะตามมาด้วยเสมอ